

УКРАЇНЬСЬКА ВІЛЬНА ГРОМАДА В АМЕРИЦІ
ПОЛІТИЧНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА Ч. 22

**ЛЮДСЬКА І ГРОМАДСЬКА ГІДНІСТЬ
ІВАНА ФРАНКА**

написав
МИТ. СРІБЛЯНСЬКИЙ

1957

НІЮ ЙОРК

ДІТРОЙТ

СКРЕНТОН

Вельмишановні Добродію!

Українська Вільна Громада в Америці від 1954 року видає суспільно — політичний журнал “Вільна Україна” у якому висвітлюються такі проблеми:

- 1) Нація, держава і політика.
- 2) Економіка України.
- 3) Збройні сили і їх роля у визвольній боротьбі нації.
- 4) Внутрішньо-українська політика і партії.
- 5) Міжнародні суспільні рухи і їх роля в житті націй.
- 6) Українська Національна Рада і її проблематика.
- 7) Історичні пов'язання зі сучасністю.
- 8) Проблематика підсоветського українського життя в політичній і культурній аспекті.
- 9) Літературна критика, завваження, історичні документи і т. п.
- 10) Проблематика українського життя в країнах поза залізною заслоною.
- 11) Американська, канадійська, німецька, французька і других країн публіцистика та українська справа.
- 12) Проблематика українського американського життя і УККА.
- 13) Світова політика і Україна.
- 14) Публіцистичні і наукові новини.

“ВІЛЬНА УКРАЇНА” продовжує своє видавництво вже четвертий рік. До того часу появилася 12 збірників, разом 780 сторін дрібного друку, що містили основні статті і зауваження з української визвольної проблематики з-під пера десятків відомих українських діячів.

Передплата за цілий рік, тобто за 4 — збірники, виносить \$3. Поодиноке число коштує \$1.

“ВІЛЬНА УКРАЇНА” є громадським видавництвом і входить тільки за громадські гроші — з передплати і пресового фонду членів та симпатиків “Української Вільної Громади Америки” і прихильників визвольно-демократичної програми журналу.

Знаючи Вас, як людину, що цікавиться різними проблемами в тому й такими, що їх ми повище навели, маємо честь запросити Вас до передплати журналу “Вільна Україна”.

Віriamo, що не відмовите нашому проханню і станете передплатником журналу “Вільна Україна”. Замовлення і гроші просимо слати на нижче подану адресу.

Ukrainian Free Society of America
2961-2965 Carpenter Ave.
Detroit 12, Mich.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА ГРОМАДА В АМЕРИЦІ
ПОЛІТИЧНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА Ч. 22

ЛЮДСЬКА І ГРОМАДСЬКА ГІДНІСТЬ ІВАНА ФРАНКА

написав
МИТ. СРІБЛЯНСЬКИЙ

1957

НЬЮ ЙОРК

ДІТРОЙТ

СКРЕНТОН

J. P. Crowley

Сорок літ він трудився, навчав,
Весь відданий тій мрії,
Щоб з рабів-наймитів став народ
Повний віри й надії.

Невідомий (“Ів. Франко”)

1. ЗАРОДЖЕННЯ ВІДРАЗИ ДО НАСИЛЬСТВА І НЕПРАВДИ

Народився Іван Франко в сім'ї селянина-коваля в Нагуевичах, Дрогобицького повіту, 15. серпня 1856 року. Батько, спостерігши талановитість сина, рано віддав його до школи в сусіднє село. Та ледве минуло малому Іванові 8 років, як помер його батько. Це було перше тяжке нещастя для дитини, яка дуже любила його.

Малий Франко старанно вчився, і, коли мати вдруге вийшла заміж, вітчим став дбати про те, щоб Іванове шкільне навчання не припинялося. Після початкової Василянської школи, віддано його до гімназії. Та хоча наука йшла хлопцеві легко, і він завжди був якщо не першим, то другим або третім учнем у класі, умови шкільного навчання були для нього незвичайно тяжкі. Шкільна адміністрація і більшість вчителів ставилась до нього, бідного, беззахистного селянського хлопця, з погордою і часто жорстоко знущалися над безневинною своєю жертвою. Досить перечитати Франкові спогади з дитячих літ — “Олівець”, “Отець гуморист”, “Шен шрайбен” тощо, — щоб ясно все це уявити собі.

Оті безпідставні кривди й знущання виробили у майбутнього поета гостру відразу й ненависть до всякої несправедливості, до всяких кривд і насильства. Пізніше це почуття глибокої ворожнечі до всякого гнобителя він висловив у вірші “Беркут”, в якому писав:

“Я не люблю тебе, ненавиджу, беркуте!

За те, що в грудях ти ховаєш серце люте,

●
ІВАН ФРАНКО
1870 Р.
●

За те, що кров ти п'еш, на низьких і слабих
Глядиш з погордою, хоч сам живеш із них,
За те, що так тебе боїться слабша твар,
Ненавиджу тебе за тее, що ти цар!" ...

Не встиг Франко закінчити гімназії, як померла його мати, і він залишився вже круглим сиротою. Це був другий тяжкий життєвий удар хлопцеві, який не встиг ще окріпнути і міцно стати на свої власні ноги.

2. ВПЛИВ ДРАГОМАНОВА НА ДАЛЬШИЙ НАПРЯМОК ЖИТТЯ

Добре закінчивши гімназію, Франко у 1875 році вступив до Львівського університету і став там членом студентського товариства "Академічеській Кружок", яке видавало журнал "Друг". Співробітником цього журналу Франко був ще раніше. Товариство "Академічеській Кружок" не стояло на народньому

грунті: воно було москвофільське, через що й запровадило в своєму журналі не живу народню українську мову, а мертве “зичіє”. Так називали недоладню тодішню мішанину мов української, польської, церковно-слов'янської й московської, що її вживали москвофіли в письменстві замість живої мови, яку, за прикладом Маркіяна Шашкевича, почав був вживати дехто з тодішніх галицьких Українців, за що їх називано народовцями.

Під впливом москвофілів, які панували у громадському й культурному житті тодішньої Галичини, і які з погордою ставилися як до “хлопів”, так і до “хлопської”, “некультурної” мови, підпав і Франко. В розмові, либонь, з Мих. Павликом десь в 1875 році, з приводу письменницької мови та завдань письменника, він казав: “Я не думаю писати по-хлопськи, за хлопів і для хлопів”. Та пройшов рік, і Франко під впливом гострої, але добре обґрунтованої, розумної критики Мих. Драгоманова усвідомив хибність свого шляху. А Мих. Драгоманов, як пише Василь Сімович, у своїх листах до редакції журналу “Друг”,

“закидував галицькій молоді, що вона далеко відстала від європейських думок, що вона не знає завдань письменства, що своїх читачів годує мертвеччиною, що редакція захвалює все, що московське, а ні московської мови не знає, ні московського гарного письменства не знає. Він указував молоді на її обов'язок зблизитися до простого народу, пізнати його, служити йому, працювати для нього, щоб визволити його з неволі та визиску. Та ще наказував Драгоманів, щоб молодь звернулася до чистої народньої мови, бо штучною мішаниною з церковних, російських та народніх слів вона від народу відгороджується. Він звертав увагу на те, що письменство повинно змальовувати справжнє життя, а не видумане, бо таке штучне письменство буде мертве. І, крім того, радив не йти сліпо за всіма старими думка-

●
ІВАН ФРАНКО
1875 Р.
●

ми, а вносити в життя думки нові, свіжі, відповідно до часу та його потреб”.¹⁾)

Ці листи Драгоманова зробили величезний вплив на тодішню українську молодь Галичини, зокрема ж — на Івана Франка. Він кидає москвофільський табір, москвофільську ідеологію і починає листуватися з Драгомановим, що жив тоді в Женеві. З цього часу Франко починає писати “про хлопів” і “для хлопів” і вже народньою українською мовою, яку він, кажучи його власними словами, старається надихати

“Міццю духа і вогнем любови,
Щоб нестертий слід її вписати
Самостійно між культурні мови”.

З цього часу цілком щиро і самовіддано Франко стає на народній ґрунт, на шлях служіння своєму народові. І з того шляху не уступається він потім протягом всього свого життя, не зважаючи ані на арешти й переслідування чужої окупаційної влади, ані на

1) Василь Сімович — “Іван Франко, його життя й діяльність. З нагоди двадцятьліття смерти поета: 1916-1936”. Львів, 1936., ст. 12.

цькування й організований бойкот “своїх”, підпомагачів тої влади. Пізніше, через 25 років, під час вшанування 25-річчя його письменницької праці, Франко так з'ясував свою громадську позицію і причини, що штовхнули його на шлях громадського служіння:

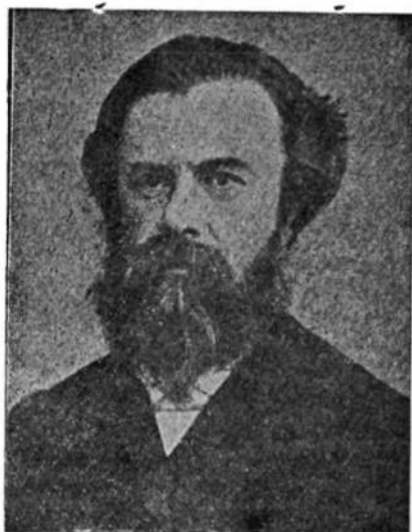
“Як син селянина, — говорив він, — вигодований твердим мужицьким хлібом, я почуваю себе до обов'язку віддати працю свого життя простому народові. Вихований у твердій школі, я відмалку засвоїв собі дві заповіді. Перша, то було САМЕ ПОЧУТТЯ ОБОВ'ЯЗКУ, а друга, то — ПОТРЕБА БЕЗНАСТАННОЇ ПРАЦІ. Я бачив відмалечку, що нашому селянинові нічого не приходить без важкої праці; пізніше я пізнав, що Й НАМ УСІМ ЯК НАЦІЇ, НІЩО НЕ ПРИЙДЕ ЗАДАРМО, що нам ні від кого ніякої ласки не надіятися. Тільки те, ЩО ЗДОБУДЕМО СВОЄЮ ПРАЦЕЮ, ТЕ БУДЕ СПРАВДІ НАШЕ ПРИДБАННЯ, І ТІЛЬКИ ТЕ, ЩО З ЧУЖОГО КУЛЬТУРНОГО ДОБГА ПРИСВОЇМО СОБІ ТАКОЖ ВЛАСНОЮ ПРАЦЕЮ, стане нашим добром”.²⁾

3. ПЕРЕСЛІДУВАННЯ З БОКУ ВЛАДИ

Та не встиг ще Ів. Франко не то що стати твердо ногою на шлях громадського служіння, а й просто остаточно викристалізувати свої думки, сформувати свій світогляд, як у липні 1877 р. “наче цегла на голуву” спав на нього агешт. Тодішня австрійсько-польська влада Галичини, довідавшись про листовні зв'язки Франка та ще кількох молодиків з небезпечним, на її погляд, Мих. Драгомановим, заарештували тих молодиків, а в тому числі й Івана Франка. Їїна цілком безпідставно й несправедливо обвинуватила їх у створенні, нібито, таємної соціалістичної організації і засудила.

“Мене, — пише Франко у своїй автобіографії, —

2) Цитовано за В. Сімовичем, ст. 44-45.

●
МИХАЙЛО
ДРАГОМАНІВ
●

трактовано як звичайного злодія, посаджено між самих злодіїв та волоцюг, яких було в одній камері зі мною по 14-18, перекидувано з камери до камери при ненастанних ревізіях та придирках (се, бач, за те, що “писав”, себто записував на випадково роздобутих карточках паперу випадково роздобутих олівцем пісні та приповідки з уст союзників або свої вірші), а кілька тижнів я просидів у такій камері, що мала тільки одно вікно й містила 12 людей, з яких 8 спали на тапчані а 4 під тапчаном з недостачі місця. З протекції, для свіжого воздуха, союзники відступили мені “найліпше місце до снання” — під вікном насупроти дверей; а що вікно задля задухи мусіло бути день і ніч відчинене й до дверей продувало, то я рано будився, маючи на голові повно снігу, навіяного з вікна”.³⁾

3) Цитовано за Д-ром М. Лозинським — “Іван Франко”. Відень. 1917, ст. II.

Просидів Ів. Франко у в'язниці 9 місяців. Тяжке то було випробовування для молодого ентузіяста й ідеаліста, що шукав лише шляхів для досягнення загального добра своєму народові, що лише мріяв "про таке упорядкування, про таку організацію праці, за яких чоловік чоловіка не кривдив би і не користувався б плодами чужого труду!"

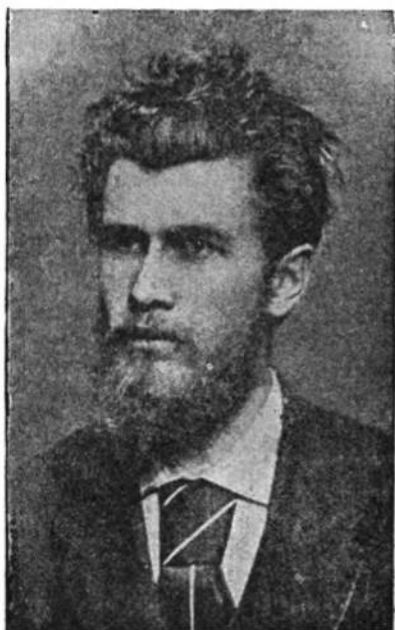
І от у цих тяжких обставинах, як каже М. Лозинський,

"Ніхто його у в'язниці не відвідував, ніхто не старався ніяк облегшити його долі. Родини, яка могла б це зробити, не було; в громадянстві — так само не було нікого. Коли Драгоманів прислав на руки проф. Омеляна Огоновського гроші для арештованих, які були його студентами, Огоновський не рішився передати їх, щоб його не обвинуватили в симпатії до арештованих, і звернув назад."⁴)

4. ПЕРЕСЛІДУВАННЯ З БОКУ НАЗАДНИЦЬКИХ ЕЛЕМЕНТІВ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Тяжкі були переживання Франка у в'язниці без жодного слова потіхи з "волі". Але ще тяжчим, ще нестерпнішим стало його становище в українському суспільстві, коли він після 9-ох місяців ув'язнення вийшов на волю. Провідники тодішнього українського суспільства відвернулися від нього, вони засудили його й вилучили з лав свого суспільства, бо його погляди були суперечні панівним тодішнім суспільним поглядам... Адже він, Франко, плив проти їхньої течії. Франкові заборонено було приходити до "Єсіді", українського клубу у Львові. Так само й бо-ягузьке та недоумкувате тодішнє керівництво "Просвіти" постановою від 8. X. 1878 р. виключило його з числа членів "Просвіти", "яко засудженого за агітації соціялістичні". І це в той час, коли навіть уря-

⁴) М. Лозинський, ст. 47.

•
ОСТАП
ТЕРЛЕЦЬКИЙ
•

довий Львівський університет відновив його як студента. На вулиці від нього при зустрічі відверталися, не пізнавали. Коли ж хтось із старших громадян хотів чи потребував мати з ним якусь справу, то призначав для цього секретне побачення з ним. Все це боляче принижувало й гнітило Франка.

5. ВОЛІЄ ІТИ ШЛЯХОМ БОРОТЬБИ ЗА ЛЮДСЬКІ ПРАВА.

І Басиль Сімович питає;

“Що ж Франкові залишалось?” І тут же відповідає: “Або відмовитися від своїх думок і стати членом тої громади, яка від нього відкинулася, або йти далі тим шляхом, на який пустився. Далі бути тим каменярем, що лупає скалу, хоч знає, що “за те слави йому не буде, ні пам’яті в лю-

дей за цей кривавий труд”, але ж вірить, що “своїми руками розіб’є скалу, збудує твердий шлях, і цим принесе нове життя, нове добро для нових поколінь. Він вибрав — друге”.⁵⁾

І якщо перед арештом Франко не був ще переконаним соціалістом, то після всього побаченого, пережитого й тяжко передуманого під час ув’язнення та після звільнення він дійсно стає глибоко переконаним соціалістом. Бо, як він писав: “Соціалісти й радикали вважають працю головним обов’язком чоловіка і основою людського розвою” й змагають до того, щоб зробити таке упорядкування й організацію праці, при яких “чоловік чоловіка не кривдив і не користувався б плодами чужого труду”.⁶⁾ Вже тоді він добре усвідомив, що ми, Українці, є ті, як він казав, “Котрим заперті двері,
Запертий до свободи шлях;
Ми маєм права на папері,
А обов’язки на плечах”.

Відкрити ж оті замкнені до свободи, до вільного розвитку та добробуту двері можна лише силою боротьби.

‘Воля, слава, сила
Відмірюються мірою борби;
Лиш в кого праця потом скронь зросила,
Наверх той виб’ється із темної юрби”...—
пише він в одній вірші.

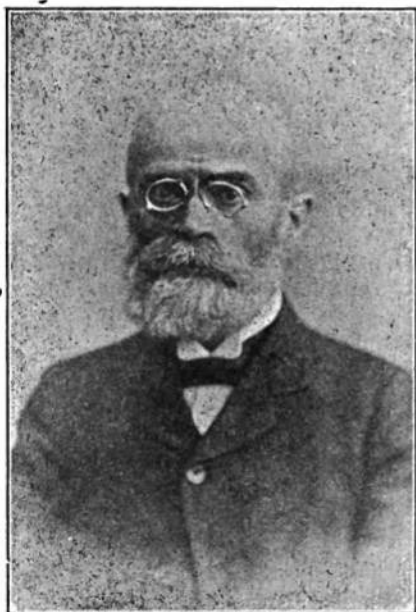
Здобути ж права, справжні людські права, і не лише на папері, а й у повсякденному житті, можна тільки змінивши старий, гнобительський устрій сваволі, утисків та визиску на новий, більш справедливий, дійсно людяний. А за такий устрій він уважав устрій соціалістичний.

Вступивши знову до університету і відновивши

5) В. Сімович, ст. 15

6) Хлопська Бібліотека XIV. Радикальна Такти-

6) Хлопська Бібліотека XIV. Радикальна такти-

●
МИХАЙЛО ПАВЛИК
●

своє навчання, Франко, поруч того, починає у 1878 році, разом з Мих. Павликом та при грошевій і моральній підтримці Мих. Драгоманова, видавати в Галичині спершу соціалістичний журнал "Громадський Друг", а потім такого ж напрямку збірники "Дзвін" та "Молот". У цих виданнях, як каже Василь Сімович,

"кожен вірш, кожна повість, кожна стаття були чимсь новим для галицького суспільства. Все було висловлене сміливо, різко, нечуваними досі словами. З усього була віра у кращу майбутність".⁷⁾

Проте одно за одним ці видання занепадали в наслідок безнастанних урядових конфіскацій.

7) В. Сімович. ст. 16

6. УМОВИ ГРОМАДСЬКО- ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Одночасно з літературною діяльністю, Франко провадить енергійну громадську й просвітню працю серед львівського робітництва, де виступає переважно як викладач по самоосвітніх робітничих гуртках. Гаслом його є:

“Ми хочем вчитись, поступати,
Бо кривда є сестрою тьми;
Для себе хочем працювати
І бути людьми між людьми!”

Та хоч у цій громадсько-політичній діяльності Франка не було нічого злочинного, проте австро-польська поліція знову навесні 1880 р. арештовує його. При чому, як з мотивів самого арешту, так особливо з сваволі, з беззаконства в поводженні з арештованим Франком, ясно видно, що робилося це з єдиною метою — за всяку ціну зломити Франкову волю до дії, тероризувати його, відбити в нього будь-яку охоту займатися далі громадськими й політичними справами й ширити та відстоювати свої громадсько-політичні погляди й ідеї. Ось як змальовує все це сам Франко:

“З початком 1880 р. (мабуть у марті) виїхав я в повіт коломийський до К. Геника до Березова, щоб там пробути якийсь час; по дорозі був арештований в Яблонові й потім ураз із К. Геником, Ковцуняком і ще кількома іншими пришпилений до процесу, що вівся в Коломиї проти сестер Павликівен і селян Фокшеїв. Нас тримали три місяці й пустили, а мене спеціально, як неналежачого до цього повіту, велено було відставити під ескортсю поліції на місце уродження. Цей транспорт по голіційних арештах в Коломиї, Ста-

●
МИХАЙЛО
ГРУШЕВСЬКИЙ
●

ніславові, Стрию і Дрогобичі належить до найтяжчих моментів у моїм життю. До Дрогобича приїхав я з сильною гарячкою. Тут впаковано мене в яму, описану в моїй новелі “На дні”, а звідти ще того самого дня (через протекцію) послано пішки з поліціантом до Нагуєвич. По дорозі нас заскочив дощ і промочив до нитки. Я дістав сильну лихорадку, прожив тиждень вдома в дуже прикрих обставинах, вернувся до Коломи, щоб удатися до Геника, прожив там страшний тиждень в готелі, написав повістку “На дні” й за останні гроші вислав її до Львова, опісля жив три дні трьома центами, знайденими над Прутом на піску, а коли й тих не стало, я заперся в своїй кімнаті в готелю і лежав півтора дня, в гарячій й голоді, ждучи смерти, безсилий і знеохочений

до життя. Один з моїх союзників, посланий Генником, спас мене від голодної смерті. Я ще раз поїхав до Дрогобича, взяв собі паспорт і вернувся до Коломиї, а потім пішки пішов до Березова, де в гостиннім домі Генника прожив кілька тижнів, лікуючися від пропасниці і гуляючи по свіжому повітрі. Але не довго я міг попасати в Березові. Староста коломиїський дізнався про мій побут і наказав жандармам приставити мене до Коломиї; а що в мене не було грошей на підводу, то жандарм, ще хорого, в літню спеку погнав мене туди пішки. Тяжка це була дорога, після якої мені на обох ногах повідпадали нігті на пальцях. Староста дуже озлився, побачивши в мене паспорт, але мусів пустити мене на волю, а тільки написав до Львова прохання, щоб намісництво заборонило мені побут у коломиїському повіті, і намісництво це вчинило. Я не дождався другого примусового транспорту й поїхав до Нагуєвич”...⁸⁾

Зупинімося уважно над оцим оповіданням, що є, ніби, сірим записом до книги життя нашого великого поета. Вдумаймося, і ми зрозуміємо, скільки треба було мати громадської мужности й людської гідности, щоб все це перетерпіти, не втратити своїх моральних якостей і, разом з тим, не зійти з обраного раніше шляху служіння своєму уярмленому народові.

Глибоко замислившись, ми зрозуміємо, яке то велике серце і яку міцну волю мала ця людина, яка, вірячи у краще майбутнє свого народу, почала голігуч ламати мури його в'язниці, лупати велетенську скелю, що нею заступлено було йому шлях до свободи, до розвитку, до покращання добробуту. З алегоричного вірша “Каменярі”, що його Франко написав у цьому періоді свого життя (1878 р.), ясно видко, як він цілком усвідомлював собі, що боротьба за

8) М. Лозинський, ст. 13-14.

•
ЛЕСЯ УКРАЇНКА
•

звільнення рідного йому народу є тяжка, що не один такий, як він, вже впав і впаде ще в жорстокому життєвому змаганні. Проте він з тих причин не ухилився вбік від обраної ним небезпечної стежки, бо, як він казав (про себе і таких, як він):

“Єсі ми вірили, що своїми руками
Розіб’ємо скалу, роздробимо граніт;
Що кров’ю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець, і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ.”

Та ставши на ґрунт соціалістичних ідей, Франко мусів піти не тільки проти урядових захисників тодішнього державного устрою, себто проти австропольської адміністрації й поліції, а й проти панівних у той час серед галицького українського громадянства консервативних (в розумінні соціально-політичному) поглядів. А це неминуче мало викликати і ви-

кликало вороже до нього ставлення з боку керівних чинників тодішнього українського громадянства.

“І знали ми, що там, далеко десь у світі,
Який ми кинули для праці, поту й мук,
За нами сльози ллють мами, жінки і діти,
Що други й недруги гнівні та сердиті
І нас, і намір наш, і діло те кленуть.

Ми знали це, і в нас не раз душа боліла,
І серце рвалося, і груди жаль стискав;
Та сльози, ані жаль, ні біль пекучий тіла,
Ані прокляття нас не відтягли від діла,
І молота ніхто із рук не випускав”.

Та бачучи всі труднощі й небезпеки обраного шляху, Іван Франко все життя продовжував іти ним.

“Отак ми всі йдемо в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти — в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті,
Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі,
А щастя всіх прийде по наших аж кістках”.

В'язниця, переслідування та знущання і на цей раз (1880 р.), як і взагалі ніколи потім, не зігнули Франка. Вийшовши з неї, Франко в наступні роки пише багато визначних творів, як от: “Борислав сміється”, “Захар Беркут”, тощо і віршів, від яких, як каже Василь Сімович:

“Віє життям, борнею, завзяттям, вірою в перемогу правди над брехнею, світла над темрявою; з них так і б'є переконанням, що людський дух, той “революціонер, що тіло рве до бою, рве за щастя, поступ, волю”, що він уже не дасть нікому спутатись, що немає вже на світі сили, котра б згасила той вогонь, яким загоряється з розсвітом днина”.⁹⁾

9) В. Сімович, стор. 22.

●
ПАНЬКО КУЛІШ
●

8. БРУДНІ МЕТОДИ БОРОТЬБИ НАЗАДНИЦЬКИХ ЕЛЕМЕНТІВ.

Та Івана Франка за його думки й за те, що він увесь віддався громадсько-політичній праці, беручи якнайдіяльнішу участь в організації та роботі української радикальної партії в Галичині, продовжувала переслідувати не тільки австро-польська поліція, а й свої назадницькі елементи, що відогравали тоді провідну роль в громадському житті Галичини. При чому виступи цих українських консерваторів проти Франка ішли часто-густо поруч з гидкими наклепами, а то ще й з гіршими методами політичної боротьби — з доносами чужій владі. Про це цілком ясно писав Франко в одній брошурі 1898 року:

“Одного тільки бажають радикали: щоб та війна [—між різними українськими політичними групами — М. С.] велася достойно, як слід освіче-

ним людям, без клевет, без лайки, без озлоблен-
ня, без денунціяцій”.¹⁰⁾

А в другому місці цієї ж брошури він підкреслює:

“Ми вже не раз зазначували і тут ще раз підноси-
мо з натиском, що можна і треба з кожним про-
тивником воювати чесним оружжям. Хто вживає
нечесного оружжя, лайки, клевети, доносів і на-
руги, той тільки сам собі шкодить, псує свою
справу. Хвилево він може виграти, але то буде
гнила перемога. Ми, радикали, хочемо чесно побі-
дити і будемо чесно боротися”.¹¹⁾

Але це був його, Франків погляд, його бажан-
ня. Та не так дивилися на це неперемінливі в засо-
бах боротьби його вороги, що їх він називає “фарисеями і лицемірами”. І в іншій брошурі він з гірко-
тою й призерством пише:

... “Нашим великим патріотам байдуже, чи доказ
готовий, чи ні. Їм аби болотом кидати, вище їх
амбіція не йде. Вони кричать: — Франко був при
“Kurjerze Lwowskim”, значить — він підкупле-
ний жидами!

Чи “Kurjer Lwowski” є жидівське письмо, чи
він підкупав кого і якою сумою підкупив Фран-
ка — це їм байдуже, цього вони не знають і не
доходять. Аби болотом кинути, а там уже на
кого впаде болото, той нехай обмивається, як
уміє. Який чесний спосіб воювання! Але й цьо-
го їм мало. Ось один череватий патріот з Тер-

¹⁰⁾ Хлопська Бібліотека, XVII. Радикальна так-
тика, часть IV: Радикали й попи. Написав Іван Фран-
ко. Львів, 1898, ст. 12.

¹¹⁾ Там же, ст. 22.

●
БОРИС ГРИНЧЕНКО
●

нопільщини прибігає нещодавно до другого такого патріота з новиною.

— Знаєте, Франко властиво є жид, він властиво називається Френкель, а вихрестився тільки тоді, як мав брати шлюб з християнкою!

Розуміється, що з такими людьми говорити про чесний спосіб воювання нема що. Лишається тільки просити Бога: хорони їх, Боже, від розм'ягчення мізку!"¹²⁾

Такі й подібні безчесні, підлі брехні навмисне розповсюджували про Франка деякі Українці, що були ворогами його соціально-політичних поглядів. Гобилося це з метою зганьбити його, вмазати боло-

¹²⁾ Хлопська Бібліотека, XIV. Радикальна тактика, часть I: Радикали й анархісти. 2. Радикали й Жида. Написав Д-р Іван Франко. Львів, 1898, ст. 10-11.

том, підірвати до нього довір'я, отруїти йому існування. І вони досягли своєї мети. В алегоричному Франковому вірші “Сон консерватиста”, оті консерватисти кажуть про Христа:

“А пророк цей знай клепче: “Любов до людства!”

Та “Прогрес!” — все такі пустозвучні слова...

І прибито його на хресті”...

Без сумніву, пишучи цього вірша про Христа, Франко думав і про свою долю.

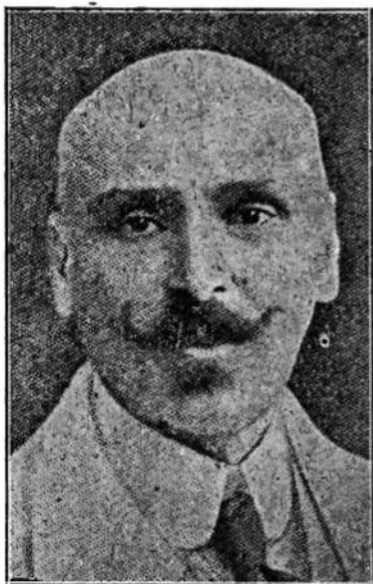
9. ФРАНКО ЗА БОРТОМ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ.

Оті консерватисти, оті “патріоти” (в лапках) створили для Франка такі умовини, що він став, прибитий до хреста: вилучений із суспільства, бойкотований, переслідуваний...

Щоб не вмерти з голоду, змушений був він піти до польських редакцій шукати собі можливості працювати і заробляти на шматок хліба, без якого не можна прожити. Там він і відбував, як сам казав, панщину у наймах у сусідів в період від 1887 до 1897 року. Але — зверніть на це увагу — загнаний своїми ж до Поляків, він там не загинув, не втопився у польському культурному морі, не ополячився, як маса інших українських інтелігентів, які за Франкових часів у Галичині ополячувалися, а на Придніпрянщині обмосковлювались. Він не став відступником своєї людської, громадської, а в тому числі й національної гідності, а працюючи серед Поляків, був лише знедоленим сином свого теж у масі знедоленого народу.

У цьому ж періоді, а саме року 1889, Франкові втретє судилося відвідати в'язницю.

“Ні з сього, ні з того, — каже Мих. Лозинський, — мабуть для кинення постраху перед соймовими виборами — уладжено нагінку на вільнодумні елементи Східньої Галичини. Арештовано Вислоуха й кількох польських емігрантів, а потім

●
МИХАЙЛО
КОЦЮБІНСЬКИЙ
●

— Франка й Павлика, а також групу київської університетської молоді, що прибула на вакації до Галичини...

Арештованих подержали — кого коротше, кого довше в слідчій арешті й випустили. Франко просидів 10 тижнів" ...¹³⁾

Як пам'ятка цього ув'язнення лишилися: оповідання "До світла" та "Тюремні сонети"...

10. МОРАЛЬНІ МУКИ НЕ ЗБОРОЛИ ЛЮДСЬКУ Й ГРОМАДСЬКУ ПІДНІСТЬ.

Як тяжко було Франкові в таких обставинах громадського життя тодішньої Галичини, які моральні муки переносив він, що робилося в душі цього великого поета — видно зі звернення його до матері, в

¹³⁾ М. Лозинський, ст. 19.

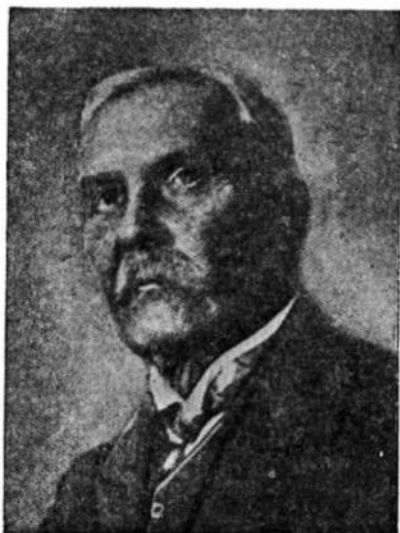
третьому жмутку “Зів’ялого листа” 1896 року.

“Матінко моя ріднесенька!
В нещасний час, у годину лиху
Ти породила мене на світ!...
Не дала ти мені чарівної краси,
Не дала мені сили, щоб стіни валить,
Не дала мені роду почесного.
Ти пустила мене сиротою у світ,
Ти дала ще мені три недолі в наділ,
Три недолі важкі, невідступні.
Що одна недоля — то серце м’яжке,
То співацькеє серце вразливе,
На красу, на добро податливеє,
А що друга, то хлопський рід,
То погорджений рід, замуrowаний світ,
То затроєний хліб, безславний гріб.
А що третя недоля — то горда душа,
Що нікого не впусти́ть до свого нутра,
Мов запертий вогонь сама в собі згора”...

Але оця то горда душа, душа справжньої людини, душа справжнього громадянина й не дала йому зігнутися, не дала занепасти. Він мужньо йшов тим тяжким шляхом, що його вказала йому людська гідність, продираючися крізь терни суспільного оточення. У “Лісовій ідиллі” він писав:

“Життя воєнним табором тяглося,
То тут, то там противник прискіпавсь;
Я боронивсь, не раз мав перемоги,
Та часто падав ворогам під ноги”...

Проте, упавши, знову підводився і знову боровся. Така була його вдача, така була його духовна насага. Цього вимагала від нього його людська гідність.

●
МИКОЛА
ЛИСЕНКО
●

11. ФРАНКІВ ПАТРІОТИЗМ ТА ЙОГО СПРЯМУВАННЯ

Року 1895 Франко писав:

“Як син українського мужика, вигодуваний чорним мужицьким хлібом, працею твердих мужицьких рук, почуваюся до обов’язку панщиною цілого життя відробити ті дрібняки, які видала мужицька рука на те, щоб я міг дістатися на висоту, де видко світло, де пахне воля, де ясніють вселюдські ідеали. Мій український патріотизм — це не сентимент, не національна гордість, це тяжке ярмо, вложене долею на мої плечі. Можу здригатися, можу тишком проклинати долю, але скинути його я не можу, не можу шукати іншого рідного краю, бо я став би підлий супроти власної совісти. І коли що влегшує мені двигання цього ярма, так це вид того українського люду, що хоч гноблений, темний і деморалізований довгі віки, хоч нині бідний, неповороткий і непорадний,

все таки поволі підноситься, відчуває в щораз ширших масах жадобу світла, правди, справедливості й шукає до них доріг. Отже, варто працювати для того люду й ніяка праця не піде на марне.”¹⁴⁾

Оця чесна праця для рідного йому українського народу була суттю, істотою і кінцевою метою його людської й громадської діяльності. Відповідаючи на привітання під час вшанування чвертьстоліття письменницької його діяльності, Франко промовив:

“Нехай пропаде моє ім’я, але нехай росте й розвивається український народ”.¹⁵⁾

Франкові супротивники намагалися перед тодішнім українським громадянством змалювати його творчість, як творчість декадентську, як творчість занепадницьку, просякнуту безнадійністю, а значить шкідливу для українського народу. Та Франко легко відкидав ці закиди, виявляючи їхню необґрунтованість, безпідставність:

“Що в моїй пісні біль, і жаль, і туга —
Це лиш тому, що склалось так життя.
Та є в ній, брате мій, ще нута друга:
Надія, воля, радісне чуття.
Я не люблю безпредметно тужити,
Ні шуму в власних слухати ушах;
Поки живий, я хочу справді жити,
А боротьби життя мені не страх . . .
Який я декадент? Я син народа,
Що вгору йде, хоч був запертий в льох.
Мій поклик: праця, щастя і свобода! . . .
Я хлопський син: пролог, не епілог”.

Називаючи себе “прологом”, себто: вступом, початком, Франко тим хотів сказати, що вся його діяльність, як письменника, що вся його політична боротьба, як громадянина, спрямовані до розбудження відвікового гнуя його народу, до організації боротьби за

14) М. Лозинський, ст. 26

15) В. Сімович, ст. 45

●
ВАСИЛЬ
СТЕФАНИК
●

національне й соціяльне звільнення його від всякого гніту. Іван Франко, як і багато людей, що потрапляють у вир суспільної боротьби, переживав, звичайно, і сумніви, й зневіру, й тимчасовий занепад енергії. Сліди цих переживань ми знаходимо в його творчості. Один російський поет писав:

“Треба жити! Ось вони ці страшні слова,
Ось воно зловороже завдання!
Хто над ним не спинявся із слізьми шукання,
Хто над ним не ломив, не в’ялив голови?” . . .

Не раз у розпуці зупинявся над цим питанням і Франко. Чи тою дорогою йду? Шукав іншої стежки. Але мета в нього завжди була одна. Ніколи особисті амбіції, чи особисті вигоди не заступали йому шляхетної громадської мети. Ніколи не переставав він бути справжньою людиною, справжнім громадянином, невтомним борцем за щастя свого народу в гармонії з найкращими загальнолюдськими ідеалами.

12. КРАЩІ ПРЕДСТАВНИКИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ОЦНИЛИ ФРАНКА

Василь Сімович, пишучи про громадське й політичне життя українців у Галичині в останньому десятиріччі XIX ст., каже:

“Можна різно оцінювати ту працю (Франка і радикалів взагалі — М. С.), але ж тепер ніхто не може заперечувати, що до того часу ще так не розворушували села, як саме ця молода партія (радикалів), не збуджували такого зацікавлення різними справами: земельними, політичними, податковими, справами волі зборів, слова, друку, справами різних реформ, виборчого права, загального права голосування, як саме — ці люди. По селах розгорівся небувалий вічевий рух. На вічах виступали з промовами дуже гарні промовці з селян. Закипіла боротьба. Молоді ці люди боролися, з одного боку, з москвофільством, з другого — з млявістю дотеперішніх українських політичних діячів. Рухливість і запал радикалів приневолювали й тих других до праці.

У цій боротьбі скрізь бачимо Франка. Він — душа партії (радикалів): пише статті, глумливі твори на противників, укладає агітаційні брошури, їздить по цілій Галичині, промовляє, вчить, гуртує” . . . 16)

Чесна, самовіддана й уперта Франкова праця на ниві культурно-національного й громадсько-політичного піднесення й розвитку нашого народу поруч з величезними його досягненнями в нашому письменстві, яке він підніс до рівня найкращих європейських літератур, примусили загал тодішнього галицького громадянства змінити своє наставлення до Франка, тим паче, що серед того громадянства поволі з'являлося все більше й більше однодумців та прихильників Франкових думок. Тяжка його праця не пішла на марне.

16) В. Сімович, ст. 32.

●
Нагробник
Івана Франка
у Львові
●

Франка почали шанувати, як великого письменника, як людину з чистою, нічим не заплямованою совістю, як невисщого й безкорисного у своїй праці суспільного робітника-громадянина. Загальні Збори членів “Просвіти” у Львові року 1908 постаралися виправити ганебний вчинок 1878 року, коли керівництво “Просвіти” вилучило його, Франка, з членів “Просвіти”. Вони року 1908-го постановили обрати Ів. Франка “за його безсмертні заслуги на полі української літератури й науки почесним членом Товариства”.¹⁷⁾

17) В. Сімович, ст. 49

Франкове життя, повне боротьби, нервового напруження й тяжких ударів, закінчилося фізичною катастрофою. В 1908 році письменника розбив параліч. І хоча згодом він встав з ліжка, але руки були скорчені, не діяли. В такому стані Франко прожив ще 8 років у безнастанній боротьбі з хворобою. Проте праці своїї і тут не залишав і як міг, так і працював, бо був переконаний, що

“Лиш праця ржу зотре, що грудь з’їдає,
Чуття живе неткнуте заховає...
Лиш в праці мужа виробляє сила,
Лиш праця світ таким, як є, створила,
Лиш в праці варто і для праці жить.”

Протягом усього свого життя він, цей Великий Каменярь, невтомно працював, прокладаючи шляхи до кращого майбутнього для свого народу. Та гродячися через густі колючі хащі тодішнього українського громадського життя, що ранили, відстрашували та кидали в зневіру, він, проте, міцно й високо ніс прапор людської, громадської, а в тому числі й національної гідности. Незламним принципом його було:

“На згоду з підлістю не простягати руку,
Еоліть зломитись, ніж вклоняться злому”.

КНИЖКА — ЦЕ ЗБРОЯ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ БОРОТБІ

Значіння доброї книжки про українські справи оцінила Українська Вільна Громада в ЗДА, яка від 1949 року діє для оборони української визвольної і зокрема демократичної справи. В своїй Науково-Політичній Бібліотеці вона видала такі книжки:

1. **СТЕЖКАМИ НА ГОЛГОТУ.** Винищення в Україні мільйонів людей терором та штучним голодом в 1929-33 роках. Написав Дмитро Соловей. Сторін 88.

2. **ГЕТЬМАНСЬКИЙ РЕЖИМ В 1918 РОЦІ ТА ЙОГО ДЕРЖАВНО-ПРАВНА ЯКІСТЬ.** Написав Д-р М. Стахів. Сторін 60.

3. **ДОМАШНІЙ ВОРОГ.** Як боротися проти ворожої підривної акції? Написав Никон Наливайко. Сторін 72.

4, 5 і 6. **ПЕКЕЛЬНА МАШИНА В РОТТЕРДАМІ.** Історія убивства полк. Євгена Коновальця. Частина Перша, Друга й Третя. Написав Ярослав Кутько.

Разом ці три частини сторін 160.

7 і 8. **УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЙ ЛЮД У БОРОТБІ ЗА НАЦІОНАЛЬНУ ДЕРЖАВУ.** Дві частини. Написав Мар'ян Зореславич.

9 - 10. **ТЕМНА СТОРОНА МІСЯЦЯ.** Історія поліційної провакції Р. Барановського в українським підпіллі. Написав Я. Кутько. Сторін 92.

11 - 12 - 13. **ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ ДОГОВІР З 1654 РОКУ.** Правна якість заложеного цим договором відношення договірних сторін. Написав Др. Сократ Іваницький.

14 - 15. **УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В СОЦІОЛОГІЧНИМ НАСВІТЛЕННІ.** Написав Др. Матвій Стахів.

16 - 17. **ЗВІДКИ ВЗЯЛАСЯ СОВЕТСЬКА ВЛАДА В УКРАЇНІ ТА ХТО ЇЇ БУДУВАВ?** — Нарис історії російської агресії та конституційного розвитку советської влади над Україною. Написав Д-р М. Стахів. Частина перша.

18, 19, 20, 21. **ПЕРША СОВЕТСЬКА РЕСПУБЛІКА В УКРАЇНІ.** Нарис історії російської агресії та конституційного розвитку советської влади над Україною. Написав Д-р М. Стахів. Частина друга.

Кожне ЧИСЛО коштує по 40 центів. Замовляйте їх для себе і для поширення серед читаючого громадянства. Цим спричинитеся до скріплення української визвольної боротьби та до поширення ідей української політичної та суспільної демократії.

Замовлення книжок посилайте на адресу:

Ukrainska Vilna Hromada, Scranton Branch
524 Olive St., Scranton 10, Pa.

